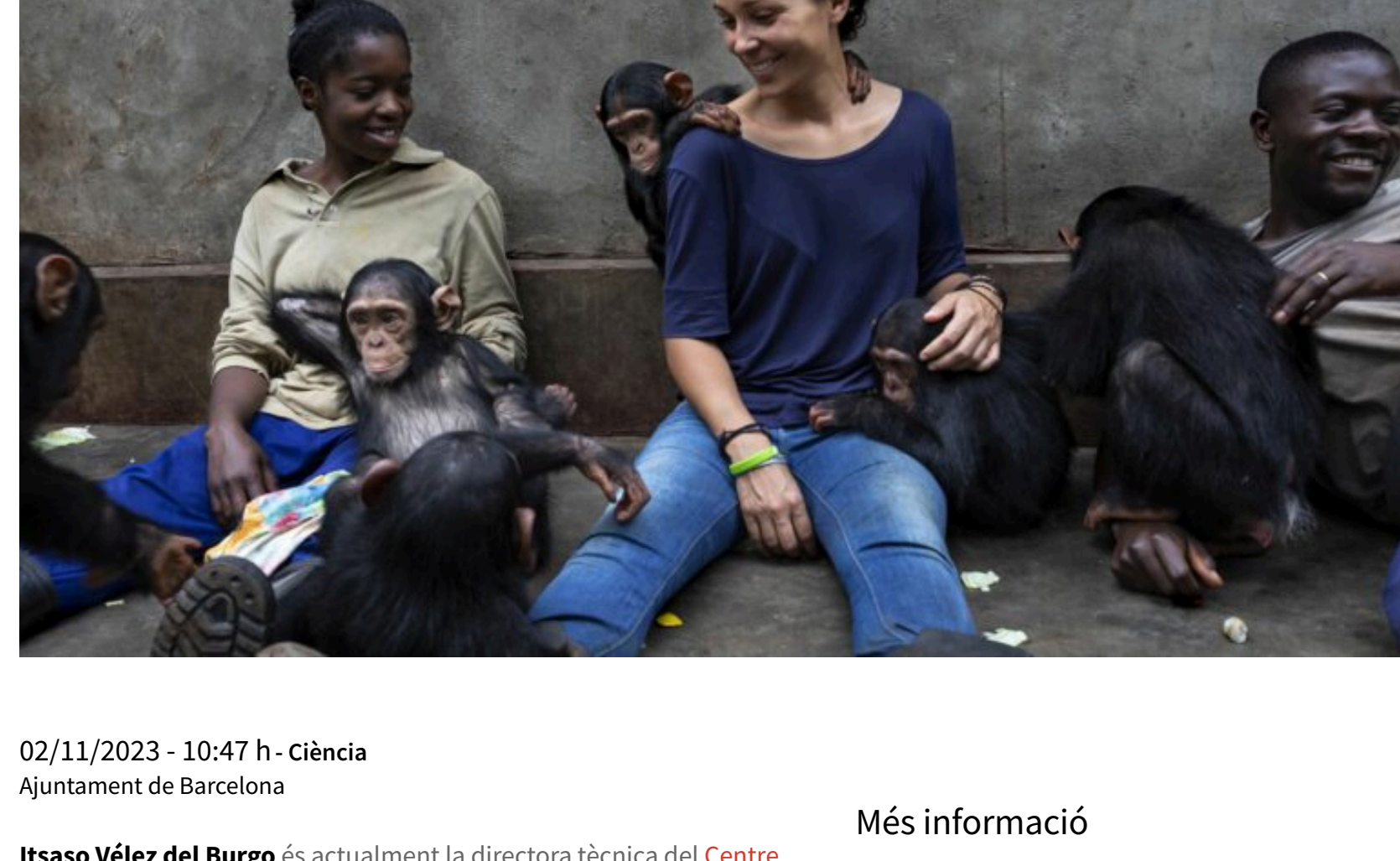

Home / Entrevistes a fons

Itsaso Vélez del Burgo: "Queden uns 200.000 ximpanzés en estat salvatge; a principis de segle hi havia un milió"

02/11/2023 - 10:47 h - Ciència
Ajuntament de Barcelona

Itsaso Vélez del Burgo és actualment la directora tècnica del Centre de Rehabilitació de Primats Lwiro (CRPL). Es va llicenciar en Ciències Ambientals per la Universitat de Barcelona (UB) i, posteriorment, va cursar el màster en Primatologia a la Facultat de Psicologia, també de la UB. El passat octubre va ser guardonada amb el Premi Nat 2023. Amb aquest motiu, parlem amb ella del que significa el guardó, de la seva implicació amb els ximpanzés i altres primats, del centre on treballa, i de les problemàtiques que viu la República Democràtica del Congo actualment.

Més informació

- Premi Nat 2023
Centre de Rehabilitació de Primats Lwiro (CRPL)

Enhorabona pel Premi! Què representa per a tu?

Moltes gràcies. Per mi representa que la nostra feina es veu i es valora. De vegades quan treballes en una zona tan aïllada del món et sents una mica sola i amb aquest premi em sento més acompanyada.

D'on ve la teva vocació pels primats?

La veritat és que la meua vocació són els animals en general. Totes les espècies són fascinants un cop les coneixes i estudies de prop. La meua vocació era i és l'etologia, l'estudi del comportament animal. I quan vaig acabar la carrera de ciències ambientals a la Universitat de Barcelona i vaig descobrir que també cursaven el màster de primatologia, vaig trobar l'oportunitat de combinar les dues disciplines, la conservació i l'etologia.

El País Basc no és un lloc on es vegin molts simís. Quan va ser la primera vegada que vas veure'n un?

En realitat, sí, els humans som simís.

I quins uns estem fets.

Sí. La veritat és que sí. La primera vegada que vaig veure un ximpanzé va ser al Zoo de Barcelona, també me'n recordo de Floquet de Neu. Però vaig tenir l'oportunitat de veure'ls al seu hàbitat natural per primera vegada a Guinea, a les muntanyes de Nimba, quan vaig ser assistent d'investigadora en un projecte de la Universitat de Kyoto. Aquests ximpanzés no estan habituats a la presència humana, per la qual cosa era molt emocionant poder trobar-los i observar-los sense que ells et percebessin abans.

Vas interactuar amb ells?

Moltes de les dades que recollim era de forma indirecta a través de la femta o els seus nius, però per sort també vaig tenir l'ocasió de veure'ls en diverses ocasions i poder observar-ne el comportament.

Passen els anys i acabes al Centre de Rehabilitació de Primats Lwiro, a la República Democràtica del Congo. Com va arribar aquesta oportunitat?

Doncs la veritat que va ser una d'aquelles ocasions en què estàs en el moment adequat, al lloc adequat. Jo tenia 29 anys quan vaig arribar i la meua vida anava encaminada al món acadèmic, encara que realment no era el que volia. Jo volia una conservació més activa, més pràctica. Vaig arribar per fer un voluntariat de 6 mesos amb la intenció de començar un doctorat en reintroducció de grans simís. Durant aquella època, simplement recollia dades comportamentals d'un grup de mascles que acabaven de formar. Però al cinquè mes, la directora, Carmen Vidal, va caure greument malalta i va haver de ser evacuada d'un dia per a un altre, en aquell moment vaig decidir quedar-me, ja que el centre s'havia quedat sense direcció. Més o menys al mes va arribar Lorena Aguirre, que al seu moment va començar l'ajuda internacional el 2006. Vam avenir-nos des del principi i em va oferir quedar-me per treballar al seu costat. I així han passat més de 9 anys.

Què va significar per a tu aquest canvi a la teua vida?

Per mi va significar assolir el meu somni, treballar salvant vides de ximpanzés, ajudant a la conservació de l'espècie.

Actualment i des de fa temps, ets la directora del centre. Com és el teu dia a dia allà?

Doncs no tinc una rutina, tinc la sort que la meua feina és molt variada. Des de ser mare de substitució per a noves arribades, recollida de fons, escriure projectes, dissenyar instal·lacions, treball amb comunitat, xarxes socials i la meua preferida: les integracions.

Integracions?

Quan un primat arriba al centre i passa el període de quarantena i ja està fort per integrar-se a la seva nova família, comencem el procés d'integració. Aquesta part de la meua feina em dona l'oportunitat de passar hores observant els primats. Cal tenir un bon coneixement de les seves personalitats perquè el procés sigui un èxit.

Qui sou al Lwiro?

L'equip de Lwiro està format per 61 treballadors locals i tres expatriats. Des de cuidadors a sentinelles, passant per cuiners i veterinaris.

I quin paper hi juga la investigació?

La investigació que duem a terme avui dia és sobretot en l'àmbit de One Health, estudiem zoonosis, sempre pensant en la conservació d'espècies, però també en millorar la vida de les comunitats que són veïnes al parc nacional del Kahuzi Biega, que acull famílies de Goril·les de Grauer i ximpanzés. Ara, per exemple, tenim un projecte per millorar el diagnòstic i l'accés al tractament de tuberculosi. I recollim i analitzem mostres de goril·les, ximpanzés, humans i vaques al voltant del parc. També amb la intenció d'evitar la transmissió, sobretot els grups habituats de goril·les. Fem algun estudi etològic, però menys del que m'agradaria per culpa de la manca de temps. Gestionar un centre com Lwiro no és una tasca fàcil.

Exacte, també hi ha una voluntat social al centre: reintegració, educació ambiental... A la teua xerrada a l'acte de lliurament del Premi NAT vas parlar d'un programa amb dones víctimes de violació.

Sí, la veritat que aquest projecte és molt bonic. Des del començament de l'ajuda internacional, s'ha treballat molt amb les comunitats, sobretot creant alternatives d'ingressos perquè no depenguin tant de la selva i dels recursos. Però moltes vegades aquests projectes fracassaven, i la Lorena Aguirre, que és la que s'encarrega més dels projectes comunitaris i és psicòloga de professió, va anar notant amb els anys que la major part de la gent amb què treballàvem tenien fets traumàtics que impediien una activitat "normal" de les seves vides.

I li vau donar una volta a aquest fet.

Per això va sorgir la idea de construir un centre, el centre Mutima, per oferir assistència psicològica a la població, particularment a les dones. L'OMS considera la República Democràtica del Congo com un dels pitjors països per néixer dona, a causa de violacions sexuals com a arma de guerra. I un dels pilars d'aquest projecte és la reinserció social de dones víctimes d'agressions sexuals, i així va sorgir la idea que algunes dones treballessin al centre tenint cura d'orfes. Una història que narra molt bé el curt Mama de Pablo de la Chica que va guanyar el Goya l'any passat i que explica com Mama Zawadi es va curar sanant els ximpanzés.

Com és la vida en un país que, aparentment, sembla tan diferent del nostre?

La República Democràtica del Congo és un país molt bonic, amb una naturalesa espectacular i una gent meravellosa. Però a causa de les guerres en repetició i la inestabilitat hi ha molt patiment. Les guerres han afectat tant els humans com la vida salvatge, i en un país amb tant de patiment humà resulta complex fer conservació. Per això també sempre hem treballat per millorar la vida de les comunitats veïnes al centre i al parc.

I com és la investigació?

Respecte a la investigació és curiós perquè el centre té la base en un centre de recerca creat pels belgues a l'època colonial. Així que Lwiro és "una bombolla" a la realitat del país, ja que hi ha molta gent que ha estudiat màster i doctorat i hi ha molts investigadors al nostre voltant.

Què valores d'estar al Lwiro?

El que més valoro és la meua feina. Per mi els ximpanzés i altres primats que aconseguim salvar i recuperar és el que em dona la força diària per seguir, perquè per a ells som tot, no haurien tingut una oportunitat si no existissin centres com Lwiro.

I amb quines dificultats et trobes?

El més complicat és la manca de la família i amics, i els luxes a què estem acostumats a la nostra vida occidental. Així la meua vida és 100% feina 24 hores a la setmana. I trobo a faltar el simple fet de prendre'm un txakoli amb els meus amics després d'una jornada laboral.

Podríem dir que ara els primats del centre són com la teua família.

Sí. La meua relació amb ells, així com la de la resta de cuidadors del centre, és molt propera, ja que ells reconeixen en nosaltres aquesta figura que els ha salvat i els ha donat una segona oportunitat. Els cuidadors diuen que ells són la seva família, i així ho sentim.

La veritat és que tenim un gran parentiu amb els primats no humans. Hi ha més capacitat d'empatitzar amb ells que amb altres animals?

Són els nostres parents més propers i compartim amb ells un 98,7% del nostre ADN, això es nota a la mirada. Mirar-los és mirar-nos en un mirall i això fa que resulti molt més fàcil empatitzar-hi.

Què n'aprenem?

Aprenem a conèixer els nostres comportaments biològics, l'origen de moltes de les nostres accions. Ells ens ajuden a entendre molts dels nostres comportaments socials, la nostra manera de socialitzar i fins i tot de la nostra política, com explica molt bé Frans de Waal als seus fascinants llibres. Les seves aliances i coalicions per assegurar el poder i exercir influència sobre els altres. També els vincles d'amistat i de reconciliacions, encara que de vegades tenyits d'interessos, que contribueixen a mantenir la cohesió del grup.

La caça furtiva és un dels principals problemes del perill d'extinció dels ximpanzés. Com es pot combatre?

És un tema molt complex sense una solució evident. A l'est de la RDC, a més, s'afegeixen diversos factors a l'equació, com la presència de grups armats a les selves, així com miners, ja que tots dos cacen per menjar. La solució passaria per l'estabilització del país, cosa que permetria a les comunitats viure un desenvolupament econòmic sostenible, amb llocs de treball dignes. Al meu entendre part de la solució passa per garantir l'escolarització, sobretot de dones, per evitar embarassos primerencs.

Quin rol ha d'adoptar la comunitat internacional?

La comunitat internacional també té un paper important en aquest sentit, ja que formem part dels factors que influeixen en la inestabilitat del país, amb l'objectiu de continuar espoliant els recursos naturals de la RDC sense pagar-ne el preu. Les selves del país són el segon pulmó del planeta. A tots ens interessa preservar les selves selves, però per això la comunitat ha de comprendre els beneficis de la conservació.

Com veus el futur dels ximpanzés?

La veritat és que la conservació del ximpanzé ha empitjorat els darrers anys a causa de la pressió antropogènica cap als seus hàbitats. La desforestació i la fragmentació de l'hàbitat està aïllant poblacions de ximpanzés que no són genèticament viables. Necessitem amb urgència protegir els darrers redutes de selva on habiten els nostres parents més propers, perdre'ls seria una gran errada de la humanitat. Avui dia es calcula que queden uns 200.000 ximpanzés en estat salvatge, quan a principis de segle hi havia al voltant d'un milió. Amb aquest ritme d'extinció podem ser testimonis de la seva desaparició a diversos països on actualment habiten.

I quins són els propers objectius a la teua vida professional?

El meu objectiu és seguir aportant el meu granet de sorra a la protecció de ximpanzés en particular i la vida salvatge en general. Com a objectiu particular m'encantaria poder tenir els fons econòmics per poder reintegrar els ximpanzés que són aptes al seu medi natural.

Hi ha alguna cosa que puguem fer la resta de la societat?

Tots cada dia podem contribuir a conservar espècies amb els nostres gestos quotidians. En el cas del ximpanzé, per exemple, hauríem d'allargar la vida dels nostres telèfons i reciclar-los en la manera possible, així com verificar l'origen de la fusta que comprem i optant sempre per la compra de productes de quilòmetre zero. Per descomptat, no contribuir al negoci de tràfic il·legal d'espècies que tant de patiment produeix. No comprant animals salvatges i ajudant a la sensibilització del nostre entorn. Una cosa important en aquest sentit és no consumir vídeos cute d'animals salvatges a les xarxes socials, perquè darrere de cada instagramer amb un ximpanzé o un mico a les seves xarxes hi ha un tràfic brutal d'aquests animals.

Foto: Brent Stirtton